

12.Hafta

Postmodern Dönemde Siyasal, Sosyal, Kurumsal Yapı, Yöntem ve Teoriye Dair

Orta Çağ'ın yıkılmasına neden olan ve modern Avrupa'nın siyasal düşüncesinin temelini oluşturan değerler, Yirminci Yüzyıl'ın başlarından itibaren yeni bir bakış ile eleştirilmeye başlandı. Modern dönemi karakterize eden temel kabuller olarak akıl yolu ile evrensel hakikatleri bulma, insan yaşamının ve iş hayatının standartlaştırılması, insanın doğaya hâkimiyeti, ilerleme, bireysellik ve demokratik değerler, giderek yükselen postmodern eleştirinin hedefleri oldu.

Yirminci Yüzyıl'ın son çeyreğinde öncelikle sanat ve edebiyat alanlarında görülmeye başlayan postmodernizm çok geçmeden felsefe ve sosyolojide belirgin bir yaklaşım haline gelmiştir. Postmodernizmin tanımını yapmak zor olmakla birlikte bazı temel özellikleri ve tutumları belirlenebilir.

Postmodernizmin Temel Özellikleri

Sanat alanında kendini belirgin bir şekilde ifade etme fırsatı bulan postmodernizm, biçim ve içerik tartışmasında vurguyu biçim veya üsluba kaydırır. Resimde mantık, simetri ve düzenliliği reddederken karışıklık ve çelişkiden hoşlanır. Sanatla günlük yaşam arasındaki, popüler kültür ve elit kültür ayırımını aşmayı arzular. Örneğin sanatsal üretimin özgünlüğüne karşı çıkar ve sanatın salt tekrara dayalı bir faaliyet olabileceğini iddia eder. Edebiyat eleştirisinde postmodern yaklaşım metnin yaratıcısı olarak yazarın otorite ve iktidarına meydan okur. Dolayısıyla eleştiride yazarın amacının ya da niyetinin ne olduğu önemsizleşir (Cevizci, 2002: 841).

Sanat ve kültür alanındaki bu tür bir yaklaşımın yükselişinin, çağdaş dönemin Batı tarihinde postmodern yeni bir evrenin doğumunu müjdelediği iddia edilir. Nasıl burjuva ideolojisi ve değerleri 19. Yüzyıl liberal kapitalizminin hâkim fikirleri olmuş ise, benzer şekilde, postmodern kültürün ve toplumsal ilişkilerin de bugün çağdaş kapitalizme karşılık geldiği öne sürülür. Sanat ve kültür alanındaki bu postmodernizm anlayışının yanı sıra modernlik ve Aydınlanma'ya ilişkin felsefi eleştiriden meydana gelen bir başka tür postmodern akımdan da bahsedilebilir. Bu akım felsefi postmodernizm olarak tanımlanmaktadır ve modernizmin entelektüel kabullerine ilişkin radikal ve kuşkucu bir felsefi eleştiriden meydana gelmektedir. Felsefi postmodernizm Batı felsefesi ve metafiziğinin temel kategorilerini sorgular (Cevizci, 2002: 841-42).

Felsefi postmodernizmin belki de en önemli özelliği ister siyasi, ister dini, isterse de toplumsal nitelikli olsun bütün küresel, kapsayıcı dünya görüşlerine itiraz etmesidir. Bu çerçevede, Marksizm, Hıristiyanlık, faşizm, Stalinizm, liberalizm, İslamiyet ve modern bilim gibi öğretilerin hepsi aynı kefeye koyulup bunların tamamı nesnel olma iddiasında olan aşkın ve bütünselleştirici üst-anlatılar (meta-narratives) oldukları gerekçesiyle reddedilir. Buna bağlı olarak insanların bilim aracılığıyla ilerleyeceği ve özgürleşeceği fikrine ve evrensel ahlaki doğrulara karşı çıkılır. Bu yüzden modern bireyde temellenen evrensel bir etik düşüncesi, özellikle de faydacılık ilkesi şiddetle eleştirilir. Bu tür bir evrenselciliğe karşı çıkış, bilginin göreceliğinden, farklı akılların varoluşundan, insan algısının bağlam bağımlı oluşundan bahsedilerek haklılaştırılmaya çalışılır.

Bu tür felsefi reddiyeler günlük ve siyasi yaşamda da değişiklik taleplerini beraberinde getirir. İlerleme fikri kabul edilmediğinden modernin de modern öncesinden iyi olduğu görüşü reddedilir. Postmodernler köylünün kır hayatı yerine

entelektüelin kentli hayat tarzını seçmeyi reddederler. Modern bilimin kategorik farklılaşımının yanlış olduğu savunularak disiplinler arası çalışma gündeme getirilir. Temsili demokrasi sahtekârlık olarak görülür ve birçok yeni toplumsal hareket bu sebeple desteklenir (Cevizci, 2002: 840-41).

Postmodernizmin Tarihsel Gelişimi

Yirminci Yüzyıl insanlık tarihinin en vahşi yüzyılı oldu. İki dünya savaşında ölen milyonlarca insan, Avrupa'nın ortasında yaşanan soykırımlar, küresel gelir eşitsizliği gibi önemli toplumsal vakalar, modernliğe ve onun teorisini kuran siyasi ideolojilere karşı büyük bir tepki doğurdu. Marksizmin veya liberalizmin ilkelerinin çağımızı açıklayamadığı, modern aklın kendi yıkımını hazırladığı ve insanlığın bir krizde olduğu sıklıkla tekrarlanan eleştiriler haline geldi. Japonya'ya atom bombası atılırken adaletin kaynakların ihtiyaca göre dağıtılması mı yoksa gayri şahsi kurallara göre tahsisi mi anlamına geldiği türünden tartışmalar kimi yazarlar için anlamlı tartışmalar olmaktan çıktı.

Bu büyük gelişmelere paralel olarak felsefi ve bilimsel dönüşümler de ortaya çıkmaktaydı. Fizik ve matematik alanındaki gelişmeler özellikle ilginçtir. Evrensel kanunların bulunması konusunda sosyal bilimlere ilham vermiş olan fizik biliminde Yirminci Yüzyıl'ın başından itibaren kuantum teorisinin geliştirilmeye başlanması ile determinist yasalara göre işleyen evren anlayışı sarsılmaya başlamıştır. Örneğin Alman fizikçi Heisenberg en azından mikro düzeyde fenomenlerin belirlenemez olduğunu ileri sürmüştür. Onun Eşitsizlikler Teorisi bir atom parçacığının konumunu ve hızını aynı anda belirlemenin imkânsız olduğunu iddia eder. Bu sebeple mikro fizik sisteminin gelişimini kesin bir şekilde ortaya koymanın mümkün olmadığı belirtilir (Russ, tarih: 347). Fiziğin ardından matematik de Gödel'in Eksiklik Teoremi ile

mantığın kanıtlayamayacağı matematiksel gerçekliklerle yüzleşmek zorunda kalır. Dolayısıyla Yirminci Yüzyıl Baconcu, Descartesçi katı determinist, pozitivist önermelerden daha esnek ve daha göreceli bir konuma doğru sürüklenmekteydi.

On Dokuzuncu Yüzyıl'ın son çeyreği ile Yirminci Yüzyıl'ın ilk yarısı, erken dönem moderniteye karşı felsefi bir başkaldırının da tohumlarını içinde barındırmıştır. Bu açıdan Nietzsche'nin Sokratesçi mantıksal temelli evrensel bilgi arayışının bir yanılsamadan ibaret olduğunu iddia etmesi, ardından modern ahlakın köle ahlakı olduğunu iddia ederek, üstün insanın yeni ahlaki standartlarını yaratacağını ümit etmesi önemlidir. Nietzsche şeyleri ve olguları farklılıkları ve benzerliklerine göre soyutlayarak sınıflandırma ihtiyacının pratik yaşamın devamlılığı için elzem olduğunu kabul eder. Örneğin bir elma şekil, boy gibi özellikleri bakımından bir başka elmadan farklılaşsa da genel bir elma tanımı yapmak sosyal hayat için gereklidir. Ancak, Nietzsche'ye göre bu zorunluluk aynı zamanda evrensel kuralların varlığını ispatlamaz. Evrensel kurallar yerine tarihsel küçük anlatılar vardır. Dünya biricik tecrübelerden oluşan bir kaos ortamından oluşur, yoksa bir düzen sergilemez. Düzenler insanların yanılsamalarıdır. Modern insanın çoğunluğu bu yanılsamaları alışkanlıkla kabul eder ve onları sorgulamaz. Oysa olması gereken "üstün insan"ın dünyanın bu tarihselliğini kabul edip, kendi ahlakını oluşturmasıdır.

Nietzsche'nin mutlak gerçeklerin yokluğu nedeniyle anlamsız hale getirilmiş olan bir dünyada yeni bir anlam yaratma çabaları varoluşçuluk olarak bilinen bir felsefenin ortaya çıkmasına yardım etmiştir. Martin Heidegger gibi Fransız olmayan varoluşçular kadar Jean Paul Sartre ve Maurice Merleau-Ponty gibi çeşitli Fransız varoluşçular evrenin doğasında rasyonel bir düzenin olmadığını iddia ettikten sonra bireylerin düzen ve anlam yaratan tercihler yaratmasını salık vermişlerdir (Tanenbaum ve Schultz, 2005: 371).

Örneğin Sartre, varoluşun açıklanabilir şeyler alanına dâhil olmadığını ileri sürer. Neden orada değil de burada? Neden başka zamanda değil de şu an? Bu tür soruların Sartre için anlamlı olan açıklamaları yoktur. Sartre *Bulantı* kitabında şöyle der: “Var olan her şey nedensiz olarak ortaya çıkar, zavallılıkla varlığını sürdürür ve rastlantı sonucu ölür gider.” Varoluş bir akıl-dışılık oluşturur. Varoluş absürttür, anlamdan yoksundur. Sartre insanların eylemlerini nesnel temeller üzerine kurmak istediklerini ancak bu çabanın sonsuz bir başarısızlıktan başka bir sonuç vermeyeceğini iddia eder (Russ, 2011: 354-55).

Nietzsche'nin ardından Freud, rasyonel olduğu kabul edilen insan bilincinin aslında bilinçaltı dürtüler tarafından yönlendirildiğini güçlü bir şekilde savunarak, modern medeniyetin kültürünün insanın mutluluğu ile sürekli bir çatışma içinde olduğunu ileri sürmüştür. Freud insan benliğinin id, ego ve süper ego'dan oluştuğunu belirtir. İd insanın asosyal, dürtülerinin hâkimiyetindeki yönüdür. Ego insan bilincini temsil eder ve süper ego ise bilinci sınırlandıran kültür, ahlak gibi üst yapıları ifade etmek için kullanılır. Toplumsal hayatın varlığı id'in törpülenerek insanın sosyal kurallara uygun yaşamasına bağlıdır. Böylece modern kültür insanın temel dürtülerinin kontrol altına alınması ile doğar. Ancak insan dürtülerini kontrol etmekte zorlandığı için modern kültürle sürekli bir çatışmanın içindedir. Bu yüzden kapitalist kültür kendi yıkımını gerçekleştirecek çelişkiyi içinde barındırır. Freud özellikle *Medeniyet ve Hoşnutsuzlukları* adlı kitabında psikanaliz yöntemlerini kültür ve siyaset alanına uygular.

Freud'un bilinçaltı üzerine teorileri II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında pek çok önemli düşünürü etkiledi. Özellikle İtalya'da faşist yönetimin, Almanya'da nasyonal sosyalizmin ve Rusya'da Sovyet komünizminin kurulmaları ile yükselişe geçen totaliter zihniyet pek çok düşünürün modern medeniyetin temelleri üzerine

kuşkucu, karamsar tezler geliştirmelerine sebep oldu. Örneğin bu dönemde Herbert Marcuse *Eros ve Uygarlık*'ı, William Reich *Faşizmin Kitle Psikolojisini*, Theodore Adorno ise *Otoriter Kişilik*'i kaleme aldılar. Bu yazarlar, insanın cinselliğini tabulardan, toplumsal kısıtlamalardan kurtararak siyasal özgürlüğü güvence altına alma yollarını araştırdılar. Bunları yaparken faşizm ve otoriter kişiliğin yükselişini ve psikolojisini ifade etmek için Freudyen terimlerden faydalandılar (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 370).

Yine aynı grupta yer alan Max Horkheimer, kapitalizmin iktisadi yapısına hâkim olan kavramlarının zıtlarına dönüşerek faşizme yol açtığını ileri sürdü. Ona göre, dürüst mübadeleler derin bir toplumsal adaletsizliğe, serbest piyasalar tekelci tahakküme, üretici emek üretime ket vuran ilişkilerin gelişmesine, toplum hayatının idamesi de insanların fakirleşmesine sebep olmaktadır.

Siyaset felsefesinde bu tür dönüşümler yaşanırken bilim felsefesinde de postmodernlerin bilginin ilerlemeci bir yapısının olmadığı yolundaki iddialarını destekler nitelikte gelişmeler yaşandı. Thomas Kuhn *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*'nda ve Paul Feyerabend *Özgür Bir Toplumda Bilim*'de, bilimsel bilginin basitçe kümülatif olarak gelişen soyut bir kurallar dizisi olmadığını ileri sürdüler.

Kuhn'a göre, bilim bilimsel devrimler veya onun paradigma kayması olarak isimlendirdiği olaylar tarafından karakterize edilir. Yeni kültürel değerlerin ve varsayımların nelerin gerçekler ve bilimsel bilgiler olarak kabul edileceğini belirlediği iddia edilir. Örneğin Kuhn, yeryüzü merkezli bir evren görüşünden güneş merkezli bir evren görüşüne kayışın bilgiyi organize etmek ve bilimsel faaliyeti üstlenmek için yeni bir yol olduğu kadar, dünya hakkında yeni bir düşünme tarzı da olduğunu belirtir. Kuhn ve Feyerabend bilimsel teorilerin açık bir soruşturma sürecinde test edilerek,

doğruluğu kanıtlanarak kabul edilmediğini, bilakis yeni teorilerin önlerinin sürekli olarak kesildiğini göstermişlerdir. Yani bilimsel teorilerdeki değişim daha çok devrimci olaylarla paradigma değişiklikleri ile gelişmektedir (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 372).

İlk postmodern felsefecilerin bu tür gelişmelerin ışığında Yirminci Yüzyıl'ın sonunda ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle Richard Rorty, Jean François Lyotard ve Michel Foucault gibi yazarlar aklın “modern” düşünürler tarafından etik, siyaset ve felsefe için bir temel olarak kullanılmasını eleştirirler. Rorty bilimsel rasyonelliğin bilginin tek ve mutlak kaynağı olduğunun ispatlanamayacağını iddia eder. Bu sebeple siyasette ve felsefede evrensel köktencilik reddedilmeli ve yerel geleneklere, adetlere ya da pek çok farklı bilme yöntemlerine yönelinerek çoğulcu bir toplum görüşü benimsenmelidir (Tannenbaumve Schultz, 2005: 372).

Postmodern terimini *Postmodern Durum: Objektif Bir Rapor* adlı kitabında ilk kez kullanan isim Lyotard'dır. Düşünür bu kitabını felsefeciye ve uzmana ait iki dil oyununun birleşimi olarak tanımlar. Uzman neyi bilip neyi bilmediğini bilirken, filozof ikisini de bilmemektedir ama o, sorulara sahiptir. Bu belirsizliğin ışığında, Lyotard resmettiği bilginin bu durumu hakkında ne orijinallik ne de doğruluk iddia ettiğini ve kendi hipotezinin gerçekliğe ilişkin olarak tahmin edici olmaması gerektiğini ancak sorunun ortaya konulması bağlamında hipotezin stratejik değer taşıdığını belirtir.

Lyotard'a göre, bilgisayar çağında bilgi, iletişim sistemi içinde mesaj olarak kodlanarak enformasyona dönüştürülmüştür. Bilgiyi değerlendireceklerin onu kabul edebilmeleri için bilginin mesaj ifade edilirken, iletilirken ve alınırken belirli kuralların takip edilmesi gerekir. Bununla birlikte Lyotard'ın belirttiği gibi, değerlendiricinin pozisyonu da bir dil oyununun içindedir, dolayısıyla bu bir meşruiyet sorununu

doğurur. Onun vurguladığı üzere, bilim denen dil ile etik ve siyaset olarak adlandırılan dil arasında bir iç bağlantı vardır ve bu iç bağlantı Batı'nın kültürel perspektifini oluşturur. Bilim, özellikle araştırma için, büyük çaplı sermayenin ve kurulumun gerektiği bilgi çağında, devlet ve bürokrasi ile sıkı bir şekilde iç içedir. Bu durum siyasetin bilimle olan bağlantısı koparılarak değiştirilmelidir. Ancak bunun için de akıl ile bilimin büyük anlatılarının, siyasetin ve toplumun tümü için bir temel olamayacağını kabulü gereklidir (Aylesworth, 2005).

Postmodern dönemin bir diğer önemli yazarı Foucault'dur. Foucault'nun modern iktidar ilişkilerini çözümlmek için kullandığı soykütüğü (geneology) kavramı önemlidir. Foucault, soykütüğünü, modern dönemin doğa bilimlerine kazandırdığı egemen ve merkezi gücün karşısında yerel, süreksiz, bir kenara itilmiş, meşrulaştırılmamış bilgilerin bağımsızlıklarını koruma girişimi olarak ele alır. Bilgiler bilime özgü iktidar hiyerarşisine göre kaydedildikleri için, soykütüğü, tarihsel bilgileri özgürleştirme, onları birleştirici, biçimsel ve bilimsel bir teorik söylemin zorlamalarına karşı koyabilecek hale getirme çabası olarak tanımlanır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide Foucault, “çok geçmişte kalmış dönemleri sorgulamanızın nedeni nedir?” sorusuna verdiği cevapta, amacının bir soykütüğünü gerçekleştirmek, yani içinde bulunulan zamanda dile getirilen bir sorundan yola çıkarak, söz konusu sorunun geçmişine yönelik bir çözümlene sürecini izlemek ve bu süreçten elde edilen kazanımları şimdide işlevsel hale getirmek olduğunu söyler (Urhan, 2007: 100). Böylece Foucault, toplumda neyin toplumsal olarak kabul edilebilir ve yasaklanmış olduğunu belirleyen tek bir iktidarın olduğunu varsayan modern siyasi iktidarın geriletileceğini ümit eder.

Postmodern Dönemde Siyaset

Genel olarak postmodernler hakikati keşfetme yolunun bilimsel rasyonaliteden geçtiği iddialarının ömürlerini tamamladığını ve bizim için yeni bir üçüncü tarihsel dönemin açıldığını ileri sürerler. Bilimsel aklın evrenselliğinin reddedilmesi çoğulcu bir siyaset teorisinin ifade edilebilmesinin önünü açar. Bu, her bir toplum için küçük anlatılara ve yerel adetlere dayalı siyasal ve etik değerlerin oluşturulması anlamına gelir. Böylece hem sosyal bir örgütlenme olarak hem de geleneksel olarak dışlanan gruplar postmodern çeşitliliğe duyulan saygı ile yeniden topluma katılırlar. Bu açıdan modern dönemde karakteristik bir özellik olarak kendini gösteren küreselleşme yerini postmodern dönemde yerelleşmeye bırakır. Dünyanın tek bir akıl etrafında benzer sistemler ve kültürler tarafından kuşatılması yerine toplumsal grupların ya da etnik kimliklerin kendi sosyal yapılarını farklı “akıl”lara dayanarak yeniden yapılandırmaları söz konusudur. Postmodern dönem akılı özgürleştirici bir aktör olarak görmekten çıkar. Bu sebeple postmodern filozoflar siyasal iktidarı tanımlamak ve kontrol etmek üzere bir azınlığın elinde bulunan bilim, akıl ve siyaset arasındaki bağları koparmayı umut ederler. Daha çoğulcu ve daha demokratik bir toplumsal düzen üreten bir toplum görüşünün ortaya çıkması bilimsel akıl despotluğunun kırılmasına bağlıdır (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 374).

Postmodern siyasi dönemi karakterize eden en önemli olay, yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasıdır. Yeni toplumsal hareketler postmodern yaklaşımın bütün özelliklerini içlerinde barındırırlar. Bu toplumsal hareketler sınıf temelli olmuş, klasik mücadele stratejileri ile donanmış, belirli bir bölgeye özgü kitlesel hareketler değildirler. Doğaya, felsefeye yönelik bakış açılarının farklılaşması, iletişim araçlarının muazzam gelişimi ile farklı örgütlenme yöntemlerinin ortaya çıkması ve

insanların farklılıklarına karşı duyarlılıklarının artması ile modern dönemde görülmeyen toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında, çevreciler, gay-lezbiyen hareketler, kadın hareketleri gibi önemli gruplar sayılabilir. Örneğin, dünyanın çok farklı bölgelerindeki insanlar tarafından internet üzerinde kurulan çevreci bir grubun OECD toplantısını protesto etmek için Avrupa'daki bir ülkeye gelmesi ve eylemlerini gerçekleştirerek, mesajlarını farklı basın yolları ile tüm dünyaya duyurmaları artık sıradan bir hadisedir.

Çevreci toplumsal hareketlerin bu farklı örgütlenme ve yapısal durumlarının yanında, onlar, modern insanın doğaya bakışını eleştirdikleri için postmodern bir ideolojik angajmana da sahiptirler. Doğayı insan ihtiyaçları için bir kaynak olarak gören ve ona hâkim olmayı kendine hak bilen modern insana karşı bir tepkidir çevreci hareket. Postmodern meydan okuma insanların doğadan farklı değil onun bir parçası olduğunu ileri sürer ve modern sanayi medeniyetinin sanıldığı gibi bir erdem olmadığını ilan eder. Böylece çevreciler postmodern teoride kendileri için önemli bir yer bulurlar.

Benzer şekilde baskı gören siyasi gruplar da taleplerini meşrulaştıran argümanları postmodern yaklaşımda bulurlar. Etnik kimlik taleplerinden gay-lezbiyen haklarına kadar çok farklı gruplar kendilerini siyasi alanda ifade edebilmelerinin yollarını postmodern dönemde bulabilmektedirler. Postmodernizmin bu iddiası aynı zamanda toplulukçu (komüniteryen) siyasetin haklılaştırılmasıdır da. Komüniteryenizm siyasetin odağını bireyin otonomi ve özgürlüğünden kolektivitenin özgünlüğüne yönelterek modernliğe doğrudan meydan okur. Böylece bireysel özgürlük ile modern akıl arasındaki doğrudan bağlantı da zayıflatılmış olur (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 380).

Kaynakça

- Cevizci, Ahmet. (2002). **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Russ, Jacqueline. (2011). **Avrupa Düşüncesinin Serüveni Antik Çağdan Günümüze Batı Düşüncesi**. Çev. Özcan Doğan. Ankara: DoğuBatı.
- Tannenbaum, Donald, David Schultz. (2005). **Siyasi Düşünceler Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri**. Çev. Fatih Demirci, Ankara: Adres Yayınları.
- Urhan, Veli. (2007). "Michel Foucault ve Bilgi/İktidar İlişkisinin Soykütüğü". **Kaygı - Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, (9): 99-118.
- Aylesworth, Gary. "Postmodernism". <http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism/>

Ek Okumalar

- Anderson, Perry. (2005). **Postmodernitenin Kökenleri**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard, Jean. (2006). **Simülakrlar ve Simülasyon**. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. (2000). **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. (2003). **Modernlik ve Müphemlik**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, David. (2010). **Postmodernliğin Durumu**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jameson, Fredric. (1992). **Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiği**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kellner, Douglas, Steven Best. (2011). **Postmodern Teori**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Küçük, Mehmet. (1994). **Modernite Versus Postmodernite**. Ankara: Vadi Yayınları.
- Küçükalp, Kasım. (2010). **Nietzsche ve Postmodernizm**. İstanbul: Kibele Yayınları.
- Lyotard, Jean François. (1990). **Postmodern Durum**. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Sarup, Madan. (1997). **Post-yapısalcılık ve Postmodernizm**. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Şaylan, Gencay. (2009). **Postmodernizm**. Ankara: İmge Kitabevi.